

ЙЎЛ-ТРАНСПОРТ ҲОДИСАЛАРИ ЭКСПЕРТИЗАСИ ЭКСПЕРТ-АВТОТЕХНИКНИНГ ЎРНИ

*Усманова Махира Нуралиевна, Абдусаматов Эркинжон Халим ўгли
Мадаминов Икромжон Қодиржон ўгли
ТДТрУ*

Аннотация: Мақолада йўл-транспорт ҳодисалари экспертизасини ўтказишда эксперт-автотехникнинг ўрни ва бу мутахассисга қўйиладиган талаблар, ваколатлари тўғрисида фикр юритилади.

Калит сўзлар: Йўл-транспорт ҳодисаси, тегишириш ва таҳлил, йўл-транспорт вазияти, эксперт-автотехник

Йўл-транспорт ҳодисасидан жароҳатланиш – йўл ҳаракатидаги энг долзарб ва эмоционал муаммолардан бири бўлиб ҳисобланади. Йўл ҳаракати хавфсизлиги бош бошқармаси маълумотиغا кўра, Ўзбекистонда 2022 йил уч ойида 1469 та йўл-транспорт ҳодисаси қайд этилди, 204 таси болалар иштирокида содир бўлди, 39 таси ўлимга сабаб бўлди. Йўл-транспорт ҳодисаларининг асосий сабаблари — тезликни ошириш (455 та), йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилмаслик (110 та) ва зарур инфратузилманинг йўқлиги (250 та), жумладан, пиёдалар ўтиш жойининг йўқлиги (804 та) бўлган [9].

Аварияларнинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш учун йўл-транспорт ҳодисаларини текшириш ва таҳлил қилиш маълумотлари асос бўлиб хизмат қилади. Йўл-транспорт ҳодисаси(ЙТХ) ўзида авария оқибатларини эргаштириб келадиган омилларнинг оригинал бирлашмасини тақдим қилади. Бунда ҳар бир йўл-транспорт вазияти унинг иштирокчиларининг ҳаракатларини такрорланмас жамланмаси сифатида фақатгина бир марта вужудга келади. Ҳар бир иштирокчи унинг ҳаракатларининг мазмун-моҳиятини олдиндан белгилаб берадиган ўзининг ички олами, кадр-қимматлар тизимига эга бўлади. ЙТХ уни содир қилган шахсларнинг индивидуал жавобгарлигини кўзда тутати. Бу жавобгарликнинг ифодаси моддий, маъмурий ёки жиноий жазо бериш бўлиб ҳисобланади. ЙТХ иштирокчиларининг айбдорлик даражаси кўпинча илмий нуқтаи-назардан асослашни, яъни физика, механика ва бошқа фанларнинг қонунлари ёрдамида асослашни талаб қилади. Бундай турдаги масалаларни ҳал қилиш билан эксперт-автотехник шуғулланади[8].

Йўл-транспорт ҳодисасининг экспертизаси-техникада ёки ҳунарда махсус билими бор шахслар томонидан ҳар битта алоҳида олинган ҳодисанинг ҳамма йўналишларини комплекс равишда илмий-техникавий тадқиқот қилишдир.

Эксперт-автотехник ўзининг махсус билимларига мувофиқ шахсан ўтказилган тадқиқотлар асосида ўзининг номидан хулоса беради ва ўзининг хулосаси учун шахсий жавобгарликни зиммасига олади. Суд эксперт-автотехникнинг хулосаси жиноий ишнинг материалларига асосланади ва иш бўйича далил бўлиб ҳисобланади. Автотранспорт билан содир қилинган жиноятларни кўриб чиқиш жараёнида айблов хулосаси ва ҳукм ҳам бошқа далиллар билан бир қаторда унга ҳам асосланади[5].

Эксперт-автотехник йўл-транспорт ҳодисасининг фақатгина техник жиҳатларини тадқиқ қилади. Бундай таҳлил қилиш йўл-транспорт ҳодисасининг ҳолатларини ЙТХ

қатнашчиларининг психофизиологик хусусиятларини уларга ва экспертнинг ўзига таъсир кўрсатувчи эмоционал омилларни ҳисобга олмасдан физикавий қонунлар асосида ўрганишни кўзда тутди. Барча далилларга тўлиқ баҳони суд беради.

Эксперт-автотехникнинг ваколатлари деганда экспертнинг экспертизани ўтказиш назарияси ва услубияти соҳасидаги билимлари ва тажрибаси, шунингдек қонунчилик томонидан унга тақдим қилинган ваколатлар доираси ҳамда у ўзининг махсус билимлари асосида ҳал қилиши мумкин бўлган масалалар доираси тушунилади.

Суд эксперт-автотехникнинг ваколатларига қуйидагилар киради: йўл-транспорт ҳодисасида иштирок этган транспорт воситаларининг техник ҳолатини тадқиқ қилиш; йўл-транспорт ҳодисаси жойидаги вазиятни тадқиқ қилиш; йўл-транспорт ҳодисаси қатнашчиларининг ҳатти-ҳаракатларини тадқиқ қилиш; йўл-транспорт ҳодисаси ёки унинг алоҳида босқичларининг механизмини тадқиқ қилиш; йўл-транспорт ҳодисасининг олдини олишнинг техник имкониятини аниқлаш. Йўл-транспорт ҳодисасининг олдини олишнинг техник имкониятининг борлиги ёки йўқлиги хавфли ва аварияли вазиятларни ажратиш критерияси бўлиб ҳисобланади.

Транспорт воситаларининг техник ҳолати носозликнинг вужудга келиш сабаблари ва вақтини ва носозликни йўл-транспорт ҳодисасигача аниқлаш имкониятини аниқлаш учун тадқиқ қилинади. Эксперт-автотехник аниқланган носозлик билан йўл-транспорт ҳодисаси ўртасидаги сабаб-оқибат боғланишини аниқлайди ва транспорт воситасининг ЙТХ momentiдаги ҳолатида унинг олдини олиш техник имкониятини баҳолайди. “Техник имконият” атамасининг қўлланилиши масалаларни ҳайдовчининг субъектив ҳолати ва унинг психофизиологик тавсифларига боғлиқ бўлмаган ҳолда ҳал қилиш зарурлиги билан шартланади. Эксперт транспорт воситасининг техник ҳолати билан боғланадиган, йўл-транспорт ҳодисасининг ривожланишига кўмаклашган (ёки кўмаклашиши мумкин бўлган) ҳолатларни аниқлаштиради.

Эксперт-автотехник йўл-транспорт ҳодисаси жойидаги вазиятни ЙТХ зонасида транспорт воситалари ва бошқа объектларнинг ҳаракатини тавсифлайдиган параметрларни (юриш қисми ва йўл чеккасининг кенглиги, шиналарнинг йўл билан тишлашиш коэффициентлари, чайқалишга қаршилик кўрсатиш коэффициентлари, йўлнинг қиялиги, думалоклик радиуслари, ҳаракатни ташкил қилиш воситалари) аниқлаш учун тадқиқ қилади. Тадқиқотлар жараёнида транспорт воситаларининг ҳаракат траекториялари, йўлдаги кўринувчанлик шароитлари, шунингдек ЙТХ га кўмаклашган (ёки кўмаклашиши мумкин бўлган) бошқа ҳолатлар аниқланади.

Эксперт-автотехник ЙТХ қатнашчилари йўл ҳаракати қоидалари, транспорт воситаларини эксплуатация қилиш қоидалари ва бошқа меъёрий ҳужжатларнинг техник талабларини бажариш учун қандай ҳаракат қилишлари лозим бўлганлигини аниқлайди. Қатнашчиларнинг ЙТХ жараёнидаги амалдаги ҳаракатларини меъёрий ҳужжатлардаги кўрсатмалар билан солиштириш билан эксперт бу ҳаракатларнинг ўрнатилган талабларга мувофиқлик даражасини аниқлайди.

У хавф вужудга келган моментдан бошлаб ҳайдовчининг автомобилни бошқариш бўйича қандай ҳаракатлари йўл-транспорт ҳодисасининг олдини олиши мумкин бўлганлигини, улар йўл ҳаракати қоидаларининг қайси талабларида кўзда тутилганлигини аниқлайди. У шунингдек, транспорт воситасининг ҳайдовчисида бу ҳаракатларни бажариш имконияти бўлган-бўлмаганлигини ҳам аниқлаштиради. Эксперт шу тариқа йўл-транспорт ҳодисаси қатнашчиларининг ҳаракатлари билан (тергов ва суд томонидан аниқланган ёки экспертнинг ўзи томонидан аниқланган) йўл-транспорт ҳодисаси ўртасидаги сабаб боғланишининг техник жиҳатларини аниқлайди, бу боғланишларни аниқлаш махсус

билимлар бўлишини талаб қилиши мумкин. Жинойят ва бахтсиз ходисани ажратиш учун йўл ҳаракати қоидаларининг бузилиши жинойий оқибатларнинг сабаби бўлиб хизмат қилганлигини исботлаш зарур бўлади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 4.04.2022 йил 190-сонли қарори.
2. “Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 2022 йил 12 апрель, №172.
3. Аземша С.Н., А.Н.Старовойтов. Применение научных методов в повшении безопасности дорожного движения. Гомель, 2017
4. Ғ.А.Саматов, М.Н.Усманова, С.В.Скирковский, Д.В.Капский, “Йўл-транспорт ходисалари экспертизаси” ўқув кўлланма. Тошкент, 2021й.
5. Усманова, М. Н. (2020). Подход к решению проблем по обеспечению безопасности дорожного движения. <http://elib.bsut.by/bitstream/handle/123456789>
6. Усманова, М. Н., & Йулдошев, Д. Ф. У. (2020). Пути повышения безопасности дорожного движения. Проблемы науки, (2 (50)). <https://cyberleninka.ru/article/n/puti-povysheniya-bezopasnosti-dorozhnogo-dvizheniya.pdf>
7. Усманова М.Н. Интеграция высшего учебного заведения и предприятия при подготовки специалистов по безопасности движения. "Экономика и социум" №1(92) 2022 www.iupr.ru
9. Ўзбекистон Республикаси ИИБ ЙҲХББ статистика маълумотлари. @Militsiya_Uzb